

Władysław Chojnowski

Przepisy przejściowe i końcowe ustawy z dnia 29 czerwca 1963 roku o ograniczeniu podziału gospodarstw rolnych

Palestra 8/1(73), 5-8

1964

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Przepisy przejściowe i końcowe ustawy z dnia 29 czerwca 1963 roku o ograniczeniu podziału gospodarstw rolnych

W dotychczas ogłoszonych komentarzach do tej ustawy dość szczegółowo omówione są przepisy art. 1—23 ustawy, mało natomiast mówi się o przepisach przejściowych, które dla praktyki mają wielkie znaczenie, ponieważ spraw ze spadków otwartych po 5 lipca 1963 roku jest i będzie w najbliższym czasie bardzo mało. Dlatego też tym przepisom przejściowym chcę poświęcić ten artykuł.

Przepisy art. 1—22 ustawy stosuje się do spadków otwartych po 5 lipca 1963 roku, ponieważ ustawa wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

Art. 2 p.o.p.c. głosi, że ustawa nie ma mocy wstecznej, chyba że wynika to z jej brzmienia lub celu. Art. 24—25 cyt. ustawy mówią o mocy wstecznej ustawy.

Art. 24 wprowadza wsteczne działanie ustawy w stosunku do spadków otwartych przed 5 lipca 1963 r. (nie do zniesienia współwłasności) z pewnymi wyjątkami. Artykuł ten głosi więc, że prawo do dziedziczenia gospodarstwa rolnego zachowują:

1) spadkobiercy, którzy w drodze faktycznych (nie formalnych) działań spadkowych otrzymali w posiadanie gospodarstwo rolne lub jego część. Choźi tu więc o pisemne prywatne umowy działowe lub nawet ustne, jeżeli tylko spadkobiercy weszli w posiadanie spadku lub jego części. Przez posiadanie należy rozumieć to wszystko, co prawo cywilne rozumie przez wyraz „posiadanie”. Posiadaczem więc pozostanie wydzierżawiający, oddając dzierżenie całości lub części gospodarstwa nabywcy na podstawie umowy przedwstępnej itp. (inaczej jest ta sprawa uregulowana przy współwłasności);

2) spadkobiercy, którzy bezpośrednio przed dniem wejścia w życie ustawy pracowali w tym gospodarstwie przynajmniej przez 1 rok. Spadkobiercy ci są zatem w gorszej sytuacji niż spadkobiercy dziedziczący po wejściu w życie ustawy, ponieważ o ich przymiocie decyduje nie chwila otwarcia spadku, w której najczęściej są jeszcze związani z gospodarstwem, lecz moment wejścia w życie ustawy, nieraz o kilkadziesiąt lat późniejszy od otwarcia spadku;

3) pozostali spadkobiercy określani w art. 5 ust. 1 pkt 2—4, a więc:

- a) prowadzący w chwili otwarcia spadku (zagadnienie to ustawa ujmuje inaczej niż w pkt 2) inne indywidualne gospodarstwo albo pracujący w gospodarstwie rolnym współmałżonka lub jego rodziców (robotnik rolny jest tu zatem wyłączony),
- b) w chwili otwarcia spadku małoletni, uczniowie lub studenci,
- c) w chwili otwarcia spadku trwale niezdolni do pracy.

Prawa dziedziczenia gospodarstwa rolnego nie zachowują więc spadkobiercy, choćby przed otwarciem spadku pracowali w gospodarstwie rolnym przynajmniej przez rok, natomiast zachowują je spadkobiercy, którzy faktycznie weszli w posiadanie całego gospodarstwa lub jego części, a w szczególności zachowuje je jedyny spadkobierca, jeżeli wszedł w posiadanie (w rozumieniu wyżej określonym) tegoż gospodarstwa.

Podobnie jak w art. 5, w braku spadkobierców pracujących w gospodarstwie rolnym (art. 24 ust. 2 pkt 1—2), a przy istnieniu nawet spadkobierców wymienio-

nych wyżej pod pkt 3a-c — prawo do dziedziczenia gospodarstwa rolnego zachowuje również ten z pozostałych spadkobierców, który ma dostateczne kwalifikacje do prowadzenia gospodarstwa rolnego i oświadczy w państwowym biurze notarialnym albo w sądzie spadku w ciągu 6 miesięcy od dnia wejścia w życie ustawy gotowość prowadzenia gospodarstwa rolnego.

Jeżeli więc istnieją spadkobiercy prowadzący w chwili otwarcia spadku inne indywidualne gospodarstwo rolne albo pracujący w gospodarstwie rolnym współmałżonka lub jego rodziców albo jeżeli istnieją w chwili otwarcia spadku małoletni, uczniowie lub studenci bądź trwale niezdolni do pracy, to mimo to spadkobierca nie związany z gospodarstwem rolnym może złożyć takie oświadczenie. Nieco inaczej sprawa ta jest rozwiązana w art. 5. Tam tego rodzaju spadkobierca przy podziale gospodarstwa nie utrzyma się, ponieważ w art. 7 wymieniony jest dopiero w trzeciej kolejności. Ustawa stawia zatem spadkobierców dawnych w sytuacji lepszej niż spadkobierców nowych. Mogą oni otrzymać przynajmniej splotę.

W razie zbycia udziału w spadku przez spadkobiercę przed dniem wejścia w życie ustawy nabywca udziału zachowuje prawo do tego udziału — bez względu na to, czy zbywca udziału należy do spadkobierców, którzy zachowują prawo do dziedziczenia. Chodzi tu o honorowanie już sporządzonych aktów notarialnych. Nabywca może nie wejść nawet w posiadanie udziału. Umowy jednak nieformalne nie będą miały znaczenia.

Zachodzi pytanie, na kogo będzie opiewać postanowienie o stwierdzeniu praw do spadku. Spadkobierca może zbyć, co często się zdarza, tylko część swego udziału. Ustawa będzie miała zastosowanie również do takiego spadkobiercy. Zdaniem moim, postanowienie o stwierdzeniu praw do spadku powinno obejmować oba nazwiska z zaznaczeniem faktu zbycia udziału. Postanowienie to mogłoby mieć np. takie brzmienie: „Sąd (...) stwierdza, że X nabył prawo własności do $\frac{1}{3}$ części gospodarstwa od spadkobiercy Y (...)”.

Wszyscy spadkobiercy wymienieni w art. 24 oraz nabywcy udziałów spadkowych mają prawo również do otrzymania gospodarstwa rolnego lub jego części w drodze działów spadku, a więc nie są wyłączeni także inwalidzi (inaczej niż w art. 5, który ich od tego wyłącza). Państwo nie może dziedziczyć, gdy istnieją tylko spadkobiercy trwale niezdolni do pracy, spadek zaś otworzył się przed dniem wejścia w życie ustawy, ponieważ art. 24 ust. 5 postanawia inaczej niż art. 6.

Na te liczne różnice między treścią art. 5—6 a treścią art. 24 należy zwrócić baczność uwagę.

Spadkobiercy znajdujący się na gruncie (art. 24 ust. 2 pkt 1 i 2), którym nie przydzielono gospodarstwa rolnego w drodze działów, otrzymają spłaty stosownie do art. 8 i 9, pozostali spadkobiercy — spłaty z art. 5 ust. 2 pkt 2 według art. 9, małoletni, uczniowie i studenci według art. 10, inwalidzi według art. 8 (art. 24 ust. 1) i nabywcy udziałów spadkowych według art. 8.

Normy o podziale nie będą miały w ogóle zastosowania, jeżeli kilku spadkobierców użytkuje osobiście wydzielone części gospodarstwa faktycznie lub w drodze nieformalnej umowy, a podział tego gospodarstwa z zachowaniem norm nie byłby możliwy.

Istniejących już formalnych działów spadku ustawa nie wzrusza. Jeżeli postanowienie nie jest prawomocne, a spadkobiercy weszli już na grunt, będzie miał zastosowanie przepis poprzedni. Nie uiszczonych spłat działowych nie można dochodzić.

Może się wyłonić pytanie, czy w razie odrzucenia spadku, zrzeczenia się prawa

do dziedziczenia lub wyłączenia od dziedziczenia nie dziedziczą — ze względu na fikcję stworzoną przez przepisy art. 43, 12 i 31 pr. spadk. — spadkobiercy z drugiej linii. Zdaniem moim nie, ponieważ nie można odrzucić spadku, zrzec się prawa do dziedziczenia lub być wyłączonym od dziedziczenia, jeśli się nie ma przymiotu spadkobiercy gospodarstwa rolnego.

Obecnie postanowienie o stwierdzeniu praw do spadku będzie się składało z dwóch części, a właściwie z trzech, i będzie dotyczyło ogólnie — majątku osobistego i dorobkowego oraz szczególnie — gospodarstwa rolnego.

Najlepiej treść takiego postanowienia omówić na przykładzie.

Spadkodawcy (zam. w Polsce Centralnej) zmarli: mąż w 1912 r., a żona w 1940 r. Pozostawili siedmioro dzieci: trzech synów i cztery córki. Jeden z synów zmarł w 1917 r., pozostawiając dwoje małoletnich dzieci; dwie córki zmarły w 1930 i 1934 r. bezdzietnie; dwóch synów wyjechało do Ameryki; dwie córki pozostały na gospodarstwie rolnym i jedna z nich zmarła bezdzietnie w 1958 r.

Zmarli nie dziedziczą, ponieważ bezpośrednio przed dniem wejścia w życie ustawy nie pracowali w tym gospodarstwie, nie mogli zaś pracować z powodu śmierci (art. 24 ust. 2 pkt 2); tak samo nie dziedziczą synowie, którzy wyjechali do Ameryki. Pozostały dwie siostry, które odziedziczyły gospodarstwo w całości. Po siostrze zmarłej w 1958 r. całe gospodarstwo odziedziczyła pozostała przy życiu jej siostra. Dzieci małoletnie po zmarłym w 1917 roku spadkobiercy ojca nie dziedziczą, choć w chwili otwarcia spadku były one małoletnie, ponieważ ich ojciec nie był spadkobiercą.

Niektórzy wyrażają pogląd, że art. 24 stosuje się tylko do spadkobierców żyjących. Małoletni więc odziedziczyliby przy takiej interpretacji 1/5 część gospodarstwa. Obojętnie poglądu tego nie podzielam, choć uważam, że konstrukcja art. 24 ust. 2 pkt 2 jest sztuczna, niezgodna z podstawami prawa spadkowego, które za decydującą przy ustalaniu osoby spadkobiercy uważa chwilę otwarcia spadku. Przy tej konstrukcji udział zmarłego spadkobiercy przeszedłby na Skarb Państwa, jeśli jego spadkobiercy, zamieszkali poza gospodarstwem rolnym, są pełnoletni. To samo dotyczy spadku po matce.

Jeśli chodzi o pytanie, w jakiej formie ma być sporządzone dodatkowe orzeczenie o stwierdzeniu praw do spadku obejmującego gospodarstwo rolne: czy w formie uzupełniającego postanowienia co do dziedziczenia tego gospodarstwa, czy też w formie przewidzianej w art. 70 pr. spadk. (wyroku sądowego) — to moim zdaniem powinno to nastąpić w formie postanowienia uzupełniającego poprzednie stwierdzenie praw do spadku. Nie żąda się tu bowiem uchylecia poprzedniego postanowienia, tylko uzupełnienia go co do specjalnego przedmiotu spadkowego.

*

Nabyć własność gospodarstwa rolnego przez zasiedzenie można jeszcze w ciągu dwóch lat po dniu wejścia w życie ustawy, czyli do 5 lipca 1965 roku według art. XXXIII przep. wpr. pr. rzecz. i p.o.k.w. Do zasiedzenia nie będą się stosowały przepisy prawa rzeczowego (ponieważ do 1965 roku upłynie od wejścia w życie tego prawa zaledwie lat 18), tylko przepisy dawne, a więc na ogół do zasiedzenia będzie się wymagać posiadania trzydziestoletniego (poza przepisami szczególnie przewidującymi terminy krótsze).

Bieg tego dwuletniego terminu — stosownie do przepisu art. 53 pr. rzecz. — ulega zawieszeniu w wypadkach przewidzianych w art. 109 i 110 p.o.p.c., prze-

rywa się zaś w wypadkach wymienionych w art. 111 tych przepisów. Jeżeli więc zajdą okoliczności przewidziane w przepisach art. 109 i 110 w ciągu tych dwóch lat, to okres ten może ulec przedłużeniu; jeżeli nastąpi przerwanie zasiedzenia, to termin jego zaczyna biec na nowo, a więc zasiedzenie według art. 3 już nie nastąpi.

*

W ustawie z dnia 13 lipca 1957 roku o obrocie nieruchomościami rolnymi (Dz. U. poz. 172) wprowadzono następujące zmiany:

1. Każda osoba fizyczna, która nabywa nieruchomość rolną lub jej część fizyczną albo ułamkową, musi przedstawić zaświadczenie stwierdzające jej praktyczne lub teoretyczne kwalifikacje do prowadzenia gospodarstwa rolnego, choćby była zstępny zbywcy lub jego małżonkiem; nie dotyczy to jednak nabycia w drodze dziedziczenia, które regulują przepisy art. 5 i 24.

Kwalifikacji tych nie potrzeba przedstawiać przy nabywaniu działki budowlanej określonej w przepisach o terenach budowlanych na obszarach wsi, jeżeli nabywca nie posiada takiej działki w tej samej miejscowości.

2. Nieruchomość obciążona należnością Państwowego Funduszu Ziemi lub Banku Rolnego z tytułu nadania i sprzedaży albo należnością b. Funduszu Obrotowego Reformy Rolnej może być zbywana obecnie pod warunkiem przejęcia należności przez nabywcę na dotychczasowych warunkach. Nie oznacza to, że nie można jej spłacić przed sporządzeniem aktu.

3. W wypadku nabycia gruntu przez współmałżonka bierze się pod uwagę łączny obszar gruntów należących do obu małżonków lub stanowiących ich udział we współwłasności, który nie może przekraczać norm wyznaczonych w art. 4 omawianej ustawy.

4. W dekrete o post. spadk. i w dekrete o post. niesp. w zakresie prawa rzeczowego skreśla się § 2 art. 152 i § 2 art. 39 o konieczności zasięgnięcia opinii biegłego w postępowaniu działowym i o zniesienie współwłasności. Obecnie decydują normy przewidziane w art. 2 ustawy o ograniczeniu podziału gospodarstw rolnych. Nie oznacza to, żeby sąd nie mógł wezwać biegłego. Będzie to przeważnie rzeczą konieczną choćby dla oszacowania majątku.

Na mocy art. 28 straciła moc ustawa z dnia 18 czerwca 1959 roku o zawieszeniu niektórych spłat spadkowych (Dz. U. Nr 36, poz. 227).

WŁODZIMERZ DZIECIOTOWSKI

Z problematyki służebności gruntowych

Mimo stosunkowo bogatej literatury i orzecznictwa sprawa dochodzenia roszczeń z tytułu służebności gruntowych okazuje się w praktyce częściowo nadal otwartą. Zadaniem więc niniejszego artykułu będzie przedstawić w krótkim zarysie spotykane najczęściej w praktyce (a w literaturze jeszcze niezdecydowanie) określone wypadki tego rodzaju sporów.